

Jaume Genís Terri

GAUDÍ, ENTRE
L'ARQUITECTURA
CRISTIANA I L'ART
CONTEMPORANI

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2009

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ: GAUDÍ EN LA HISTÒRIA DE L'ARQUITECTURA

1. Gaudí, avui	7
2. Gaudí en la història de l'arquitectura	12

PRIMERA PART: L'ARQUITECTURA CRISTIANA

3. Arquitectura romàntica i cristiana	27
4. Hegel i l'Arquitectura Cristiana	42
5. A.N.W. Pugin i la sinceritat arquitectónica	48
6. Les Set Llànties de l'Arquitectura Cristiana	57
7. La revalorització del passat medieval. Pau Piferrer.	69

SEGONA PART: GAUDÍ I L'ARQUITECTURA CRISTIANA

8. La plenitud del Medievalisme a Catalunya	77
9. La Història de l'Arquitectura que Gaudí va estudiar	84
10. El Ruskin profeta i el Gaudí místic.	97
11. La crisi de l'arquitectura cristiana i el temple expiatori	107
12. La Sagrada Família entre arquitectura simbòlica i desmaterialització	112
13. L'estructura simbòlica de la Sagrada Família	120

TERCERA PART: EL PARK GÜELL COM A RECREACIÓ
DEL MITE DE DELFOS

14. La ciutat-jardí	137
15. El jardí simbòlic	147
16. Gaudí, enginyer i urbanista	156
17. La pista dèlfica	167
18. Un passeig pel Park Güell amb Hegel i Nietzsche	179

QUARTA PART: LES REVELACIONS DE LA MATÈRIA

19. La Colònia i la cripta	191
20. Abstracció i empatia a la cripta de l'església de la Colònia Güell . . .	203
21. Les revelacions de la matèria	209
22. Una arquitectura de l'esperit	223
23. Entre el dolmen i l'altar	229

CINQUENA PART: GAUDÍ I L'ART CONTEMPORANI

24. Gaudí i el problema de l'estil	237
25. Gaudí i l'art contemporani	247
Bibliografia	255

INTRODUCCIÓ: GAUDÍ EN LA HISTÒRIA DE L'ARQUITECTURA

1. GAUDÍ, AVUI

Antoni Gaudí i Cornet (Reus, 1852-Barcelona, 1926) és segurament un dels arquitectes que a nivell mundial podria presumir d'una bibliografia més àmplia. També és l'arquitecte més conegut de la història de l'arquitectura catalana i un dels més coneguts de l'arquitectura del segle xx a tot el món. Centenars de milers de persones peregrinen cada any des dels llocs més diversos de la geografia mundial a Barcelona per veure la seva obra. Què té aquesta de tan extraordinari que ha posat una ciutat provinciana de la Mediterrània en el punt de mira del turisme cultural mundial, com si es tractés de Roma, de Florència o de París? Quin és el fet que diferencia l'arquitectura de Gaudí d'altres arquitectures del segle xx? Quin és l'origen del fenomen Gaudí?

Cal dir en primer lloc, que l'admiració unànime per l'obra de Gaudí és quelcom molt recent, dels darrers quinze anys, concretament, i s'hauria de considerar com un dels efectes de la celebració dels Jocs Olímpics de 1992 a Barcelona, que van significar l'entrada de Barcelona en els circuits turístics internacionals i van oferir Gaudí com un dels màxims atractius de la ciutat. Abans, i en certs ambients progressistes encara ara, dir que t'agradava Gaudí era objecte, si no d'anatema, de somris irònic. Els deu anys que van passar entre la celebració dels Jocs Olímpics del 1992 i la commemoració del cent cinquantè aniversari del naixement de l'arquitecte al 2002 van capgirar la situació: Gaudí esdevingué icona de modernitat. Això es degué a circumstàncies polítiques que aquest no és el lloc d'explicar. La realitat era, però, que per a la crítica del segle xx, volem dir entre 1919 i 1989, Gaudí fou un arquitecte estrambòtic, que havia seguit un camí que no conduïa enlloc. Les tres generacions d'arquitectes que seguiren la de Gaudí a Catalunya no mostraren mai cap mena d'admiració per la seva obra. Ni els arquitectes noucentistes dels anys 20, ni els racionalistes, els del GATCPAC (amb l'excepció del llibre de Sert, al qual ens referirem més endavant), ni els funcionalistes dels anys seixanta i setanta mostraren gaire interès per l'arquitectura de Gaudí. Hi establiren una relació ambigua d'admiració limitada. En destacaren aspectes marginals, funcionals, que, després, una anàlisi més profunda havia de desmentir. El prestigi de Gaudí sempre fou extraarquitectònic, i gaire-

bé gosàriem dir extraartístic. Arquitectes, crítics i historiadors, si reconegueren la seva genialitat, ho feren a la contra. El prestigi de Gaudí, amb rares però importants excepcions, fou un prestigi popular, com el dels sanadors davant la medicina oficial, com el de les verges miraculoses davant la jerarquia eclesiàstica. Un prestigi reconegut quan no hi havia altre remei, però ràpidament desmentit en cercles elitistes com un culte popular, sense cap mena de base científica, sense cap mena de transcendència històrica.

L'arquitectura de Gaudí consistia, en definitiva, a parer dels entesos, en una sèrie d'intuïcions genials, però que s'havien portat a terme de manera antiquada. Gaudí havia utilitzat tècniques del passat. Havia estat l'últim arquitecte de pedra. Si era cert que havia construït el primer edifici sense parets interiors (*La Pedrera*), també era cert que aquest edifici acumulava tot el pes en les parets exteriors, que feien capricioses formes líquides, quan en realitat eren bastides de la pedra més massissa. Havia pretès ser sincer i havia mentit, és a dir, pretenia mostrar l'estructura de l'edifici, però en realitat allò que ensenyava era un fals teatre de forces. La seva era una arquitectura genialment artesana en els inicis de l'era industrial. Per més meritoris que fossin els seus edificis eren una cosa del passat. Altres, en definitiva, preferien situar-los en el calaix de les coses extravagants de l'època, com l'exòtica arquitectura d'ocasió de les Exposicions Universals o, encara, el món innocent i màgic del carter francès Cheval. Per molts dels mateixos que l'admiraven, la seva obra era digna de figurar en un catàleg d'extravagàncies i rareses, de genialitats, si es vol, comparables a la pintura surrealista.

Tanmateix, si l'arquitectura de Gaudí fou una pura excentricitat, pròpia de la Belle Époque, per què continua interessant? Per què a París la gent, fins i tot els turistes, circula indiferent davant les obres d'Hector Guimard; per què a Brusselles, als anys seixanta, es va enderrocar la Casa del Poble de Víctor Horta, l'obra més representativa de l'Art Nouveau, mentre que a Barcelona es formen cues al carrer per visitar la Casa Batlló i la Casa Milà?

Quins elements diferencials determinen la naturalesa artística de l'obra de Gaudí? Quin és el paper d'Antoni Gaudí en la Història de l'Art? D'on partia i on va arribar? Aquesta obra que durant setanta anys ha semblat una extravagància, un somni surrealista, en què es va fonamentar? Dins de quines estructures socials i polítiques s'engranava? Quines coordenades culturals van fer que Gaudí concebés una obra de tal caràcter i van fer possible que ell mateix no la considerés extravagant, ja que ell no era un home d'aquest caire, i, en canvi, la generació posterior l'arribés a jutjar fins i tot de mal gust?

Una part d'aquestes preguntes ja té resposta. L'excel·lent treball de Juan José Lahuerta sobre l'arquitectura, la ideologia i la política de Gaudí¹ dona una

1. Juan José LAHUERTA ALSINA, *Antoni Gaudí, arquitectura, ideología y política*, Electa, Madrid, 1996.

visió coherent de la clientela de Gaudí, dels interessos polítics que van justificar el suport d'un cert sector de la societat a la seva obra. El paper d'Eusebi Güell, la seva concepció d'allò que havia de ser una aristocràcia, el seu mateix sentit d'allò que és aristocràtic, basat en el simbòlic, radicalment oposat a una concepció democràtica, fou sens dubte un fonament ideològic que permetria interpretar per què Güell finançà Gaudí. Igualment la maduresa del catalanisme polític explicaria el suport que Gaudí va trobar per a edificis com la Casa Batlló o Bellesguard, o, fins i tot, la Sagrada Família. Així mateix, tampoc no es podria desvincular la construcció d'aquesta, així com de l'església de la Colònia Güell o del mateix Park Güell d'un projecte social corporatiu. Un model de societat que fes compatible societat industrial i cristianisme, inspirada tant en Ruskin com en Lleó XIII. Evidentment foren causes concurrents, relligades les unes amb les altres, que portaren Güell i altres burgesos, i també les autoritats eclesiàstiques, a protegir Gaudí. Tanmateix això està molt lluny de justificar la importància de Gaudí dins del panorama de l'arquitectura del seu temps. El suport polític i econòmic no explica la genialitat, ni tan sols l'origen, només explica la possibilitat econòmica de l'obra, cosa que ja és molt.²

Hi ha dues qüestions bàsiques sobre Gaudí i la Història de l'Arquitectura. La primera rau a saber d'on procedeix ideològicament i artísticament la seva obra. La segona qüestió és esbrinar on la va conduir, si és que la va conduir a alguna banda.

La primera pregunta té una resposta romàntica, que el mateix arquitecte va abonar. Gaudí hauria estat un geni que s'hauria inspirat en les muntanyes de Riudoms, en els treballs de caldereria del seu pare o en les visites juvenils a Poblet i a Santes Creus. Aquesta visió ha tingut força seguidors. Tanmateix creiem que és indefensable. Volem dir que tots aquests fets importants només podien actuar sobre una ment disposada i preparada a interpretar-los d'una manera determinada. La visió que Gaudí tingués de Santes Creus o de Poblet no era una visió innocent, verge, sinó que, com veurem, era el resultat d'una sèrie de teories sobre el gòtic i l'art medieval que s'havien popularitzat al llarg del darrer terç del segle XIX i que Gaudí havia estudiat com a oficials durant els seus anys a l'Escola d'Arquitectura. La revalorització de l'ofici de calderer del seu pare és d'arrel clarament ruskiniana. Mentre que l'efecte que poguessin tenir les muntanyes de Riudoms és un tòpic romàntic, construït sota la influència de Verdaguer. L'origen de l'arquitectura de Gaudí, doncs, no es troba en la seva vida infantil, ni en el seu entorn vital, sinó en les estructures intel·lectuals en les quals es va desenvolupar la seva personalitat. És a dir en les construccions ideològiques enmig de les quals va viure. Que ell fos conscient d'aques-

2. D'altra banda, tampoc no tindria sentit que un fet de caràcter local, unes circumstàncies específiques de la història social i política de Catalunya, haguessin transcendit i haguessin generat un fenomen de caràcter universal.